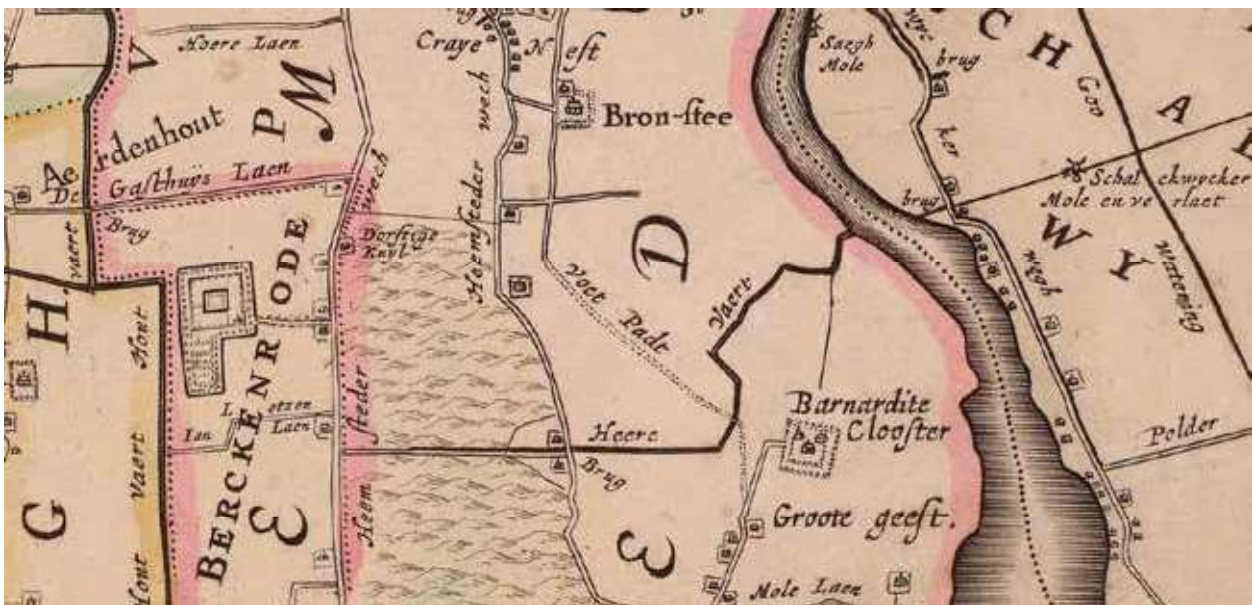

Van Heere-Santvaert naar Heemsteeds Kanaal

Otie van Vloten

Van handel en industrie naar wonen en recreatie

Het begon met handel en transport van zand voor de Amsterdamse stadsuitbreiding over de Heere-Santvaert uit de duinen naar Amsterdam. Met de opkomst van de industrie was een diepere waterweg noodzakelijk en werd het Heemsteeds Kanaal gegraven en een zwaaihaven aangelegd, midden in het terrein waar de industrie zich vestigde in Heemstede. Nu is de haven voor recreatie bestemd en staan er rondom veel nieuwe woningen.

▲ De 'Heere Vaert' op de kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland van meesterlandmeter Joannes Dou, 1746.

Heere-Santvaert

In de 17de eeuw werden meerdere zandvaarten aangelegd ten behoeve van het afgraven van zand, maar ook voor het transport van vracht, vee en passagiers. De infrastructuur van het uitgebreide net van vaarwegen vormde de voornaamste manier van transport. Rond 1630 was het Adriaan Pauw, ambachtsheer van Heemstede, die de Heere-Santvaert van het Spaarne naar de duinen liet aanleggen.

Zandafgravingen

Het zand werd over het water afgevoerd naar Amsterdam, Haarlem en Leiden, waar het werd gebruikt om bouwterreinen op te hogen voor stadsuitbreiding. De Heere-Santvaert was alleen geschikt voor ondiepe schepen (pramen en vletten), waarmee men het zand transporteerde. In een kolk dicht bij het Spaarne kon de vracht worden overgeladen op diepere en grotere schepen voor het transport naar verschillende steden in de Nederlanden.

Binnenschippers maakten optimaal gebruik van de fijnmazige en wijdver-

RAKETTEN zijn GEEN SPEELGOED!

(II)

HET GEBEURDE op zaterdagmiddag 13 september 1958 om vijf uur in een villa'tuin aan de Zandvoortse laan in Heemstede en niemand die er bij was, zal het ooit vergeten. Terwijl zijn moeder, een jonger broertje, een „teenage“ zusje en haar vriendinnetje in spanning toekijken, stapte RUDOLF SPOOR, een frisse jonge kerel van twintig jaar, manmoedig op zijn zelfgemaakte, geel en zwart geschilderde metalen raketje af. Hij had er hard en met zorg aan gewerkt en zijn raketje, de „SP-1“, stond met zijn goed geproportioneerde staartvinnen op de in de grond gestoken lanceerbuis.

Het grote ogenblik was aangebroken. Rudolf Spoor haalde liefers uit zijn zak en stak de lont aan — een meter vuurkoord, geklemt in een modelbouw-winkel. Ik kan mij zo goed voorstellen, wat er op dat moment in de jeugdige omringing. Hij moet zich gevoeld hebben als zijn voorvader, de Werker van Bremen, wiens geïllustreerde portret in een zilveren lijstje op zijn kamer staat. Het Heemstedese taaitje werd in zijn fantasie een tweede Cape Canaveral. Zijn opwinding moest niet minder zijn geweest dan die van de echte raketconstructeurs.

De bouw van de SP-1 met de slanke, rode neuskegel, had het wat hoefdstrekkend gekost en datzelfde goed voor de verzwaaring van het „pyrotechnisch mengsel“ bestaande uit kaliumchloraat, suiker, aluminiumpoeder en leer, dat hij tot een visciëuze warme pasta had vermolten en in een bolle gegoten. Toen het mengsel was afgekoeld had hij een graaf rond staafte raketbrandstof voor zijn

ONZE wonderlijke WERELD

► Deel van het artikel in *De Telegraaf* van 18 april 1959 over Rudolf Spoor en zijn SP1.

en bouwde zo een verzameling op van uiteindelijk 44 plakboeken met brieven en foto's.

Tijdens zijn militaire dienstdienst in 1959 bij de technische troepen ging Rudolf door met verzamelen van documentatie over de ruimtevaart en het aanschrijven van mensen die daarbij betrokken waren. Hij kwam op het idee om zelf een raket te maken, de SP1 (Spoor 1). Technici met wie hij in het leger werkte, vertelden Spoor hoe hij de brandstof voor de raket moest maken. De chemicaliën werden gehaald bij drogisterij Van der Pigge in Haarlem en thuis aan de Zandvoortse laan zette Spoor een raket van 20 centimeter in elkaar en een pijp van 30 centimeter, gevuld met kruid. Hij zei tegen zijn ouders: 'Ik heb een raket gemaakt en wil hem afschieten in de duinen van Bentveld.' Zijn vader zei toen: 'Als jij wat af te schieten hebt, dan doe je dat maar gewoon in de achtertuin.' De familie stond te kijken toen Rudolf de raket aanstak. Deze ging twaalf meter omhoog en ontplofte met een onvoorstelbare klap. De brokstukken kwamen drie tuinen verderop, alle ramen in het huis lagen eruit. De pijp is nooit teruggevonden. Mensen kwamen vanwege de dreun aan de deur. Ze dachten dat er een oven was ontploft. Vervolgens verscheen er een artikel in de *Heemstedese Courant* over de raket van Rudolf, want

iedereen sprak erover. Het nieuwtje werd overgenomen door de landelijke kranten *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf*. 'Raketten zijn geen speelgoed', vond de journalist van *De Telegraaf*, maar hij 'had toch liever te doen met enthousiasten als Rudolf dan met tien rondhangers van het Nozemtype.'

Televisie

Rudolf Spoor schoot zijn eerste raket af op 13 september 1958. Een week later volgde de lancering van de SP2, dit keer vanuit de duinen van Bentveld, om de burens te sparen. Deze kwam 40 meter hoog en veroorzaakte een krater van 55 centimeter diep. Uiteindelijk zou Rudolf zeven raketten bouwen, waarbij de laatste zelfs 'bemand' waren met torretjes en kevertjes.

Na het artikel in *De Telegraaf* werd Spoor benaderd door de AVRO Televisie en werd er voor *Achter het nieuws* een reportage gemaakt op de Zandvoortse laan. Vanaf dat moment raakte Rudolf geïnteresseerd in de wereld van televisie. Hij vroeg of hij een keer kon komen kijken in de tv-studio's in Bussum. 'Toen ik daar de cameramensen aan het werk zag, dacht ik: dat lijkt me wel wat. Zodra ik afgezwaid was bij het leger, solliciteerde ik en in 1959 trad ik in dienst bij de NTS.' De Nederlandse Televisie Stichting was de eerste televisieomroep, voorloper

▲ Vanuit het dorp ging de Hoflaen naar t Huys te Heemstede en de Munneke Laen naar t Convent vanden Barnaditen. Uitsnede van de kaart van Sijmon Meeusz uit 1539. Het noorden is links.

Hazenberg noemde – is nog steeds het gave kloostercomplex te zien.

Het is bekend dat cartografen en makers van prenten, tekeningen deels van elkaar overnamen. Dat kan ook niet anders, als je bedenkt welke middelen ze destijds tot hun beschikking hadden. Ze konden onmogelijk alle gebieden die ze in kaart brachten ‘in levenden lijve’

bezoeken en namen dan ook vaak al bestaande afbeeldingen als voorbeeld. Toen het boekje over de historie van de Hemelpoort werd samengesteld, was het klooster allang vervangen door de buitenplaats *Het Klooster*. Het is dus begrijpelijk dat de auteurs het plaatje op het titelblad baseerden op een van de weinige vroegere tekeningen van het verdwenen klooster.

▲ Het klooster Barnarditen op de kaart uit 1588, uitgegeven door Braun en Hogenberg. Het noorden is beneden.

Bronnen

Frits Hazenberg, *Landgoed Hageveld Heemstede, 5000 jaar bewoningsgeschiedenis*. Heemstede 2011.
<https://lucepedia.nl/dossieritem/cisterciener-orde>

▲ *Oud Berg en Dal met het uithangbord 'Casino', 1965.*

Chaos rondom casino's

De politie deed regelmatig invallen in de casino's, maar vond overal dezelfde situatie: toegedekte speeltafels met in luie stoelen zittende en debatterende croupiers, personeel en bezoekers. Blijkbaar was iedereen op tijd gewaarschuwd. Om aan de ontstane chaos in casinoland een einde te maken, gaf de procureur-generaal na overleg met de minister van Justitie Ivo Samkalden, de officieren van justitie van alle districten de opdracht casino's met ingang van 22 oktober 1965 te sluiten. Het gevolg was dat de meeste casino's hun deuren sloten, omdat de

risico's te groot werden. De meeste croupiers vertrokken naar casino's in Duitsland en België, waar gokspelletjes wel waren toegestaan. In het casino in Bennebroek wilde het bestuur het eerst op een optreden van de politie laten aankomen, maar na overleg met de burgemeester besloot men om op 22 oktober twaalf uur middernacht de deuren te sluiten.

Toch nam het bestuur van het Bennebroekse casino het initiatief om, samen met casinohouders uit Amsterdam, Loosdrecht en Zuidlaren, te gaan onderhandelen met de minister van Justitie.

Casino's in Nederland

De Nederlandse overheid besloot op 17 december 1975 de live kansspelen te legaliseren. Om het aanbod van kansspelen legaal, betrouwbaar en controleerbaar te houden, werd er maar één casinovergunning verstrekt, namelijk aan de Nationale Stichting tot Exploitatie van Casinospelen, opgericht in 1974. Dit deed de Nederlandse overheid om de consument te beschermen en om kansspeler-verslaving, illegaliteit en criminaliteit tegen te gaan. Met deze vergunning bezat het Holland Casino vanaf 1976 het volledige monopolie op kansspelen in ons land. Voor die tijd was gokken, op alle manieren, verboden. Op 1 oktober 1976 opende het eerste officiële Holland Casino haar deuren in Zandvoort. Kort hierna openden vestigingen in Scheveningen en Valkenburg. Deze drie plekken waren toeristische trekpleisters en de casino's waren meteen een succes. Sindsdien zijn er nog elf vestigingen bijgekomen, verspreid over heel Nederland.

Heemstedse bleekneusjes

Marloes van Buuren

Vanaf eind 19de eeuw tot ruim na de Tweede Wereldoorlog gingen in Nederland veel lichamelijk zwakke kinderen naar een vakantiekolonie om aan te sterken. Sommige kinderen zullen het er fijn gehad hebben, maar er waren ook talloze negatieve ervaringen.

► Affiche van het Centraal Genootschap voor Kinderherstellings- en Vacantiekolonies, 1923.

In de collectie van de HVHB zit een foto van een oliebollenkraam met een groot bord erop: 'Oliebollen eten in het belang van Heemsteedsche Bleekneusjes'. De foto (zie blz. 26) roept de vraag op waar het precies om gaat. Met bleekneusjes werden kinderen bedoeld die vanwege armoede, ondervoeding en het risico op tuberculose naar een vakantie- of gezondheidskolonie gestuurd werden. 'Uitzenden' werd dat genoemd. Het was niet zomaar een fijne vakantie. Alles stond in het teken van rust, reinheid, regelmaat en stevige discipline. Én grote hoeveelheden gezond voedsel. Het succes werd afgemeten aan hoeveel pond je aankwam en was dat niet voldoende, dan moest je nog een paar weken langer blijven.

De door de dokter en wijkverpleging uitgekozen kinderen leefden thuis vaak

in een armoedige, ongezonde omgeving. Ouders moesten toestemming geven voor de uitzending. Het kan een opluchting geweest zijn als één of meer kinderen uit een druk gezin mochten gaan, maar sommige ouders weigerden. Ze waren bang dat het kind heimwee zou krijgen en in de praktijk was dat ook vaak zo.

Enmaal in de vakantiekolonie werden de kinderen eerst stevig gewassen en zo nodig van luizen ontdaan. Alles gebeurde op vaste tijden: opstaan, wassen, ontbijten, spelen, de warme maaltijd, rusten, wandelen en gaan slapen. Zelfs naar de wc gaan ging soms op commando, of je nou moest of niet. Het gezonde voedsel werd, ook als je het niet lustte, opgedrongen. Wandelen ging in stevig tempo, met een zingende leidster voorop. Voor het slapen gaan werd er vaak nog

▲ *Leden van
Generaal van
Merlen, 1980.*

glimlacht: ‘Daarom schieten vrouwen ook beter dan mannen. Ze zijn rustiger en vertonen geen haantjesgedrag.’

Streng toezicht

Er is een ballotagecommissie en zo eist de club van nieuwe leden een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) en ziet de politie streng toe op het beheer van wapens en munitie. Het wapen moet in een kluis, gescheiden van de munitie. De politie voert, althans dat is de bedoeling, onaangekondigd halfjaarlijkse controles op de wijze van opslag. Ze staan plotse-ling op de stoep en als er iets niet deugt, wordt alles in beslag genomen. Het eerste jaar kunnen leden gebruikmaken van wapens van de club. Daarna kunnen ze, mits ze via de politie een wapenver- lof krijgen, zelf tot aanschaf overgaan bij een erkende wapenhandelaar. Er zit er zelfs eentje in de Waarderpolder in Haarlem.

Tot slot: Kersten is niet bang voor Amerikaanse toestanden als Jan en alle- man hier met een wapen rondloopt. ‘Ik schiet alleen op kaartjes. De roos raken, daar gaat het om! In Nederland lichten ze je helemaal door. Het is hier allemaal veel strenger en beter geregeld. En ver- geet niet dat het Heemsteeds Schutters Gilde vooral een gezelligheidsvereni- ging is.’ En dat kan de schrijver van dit artikel beamen na een bezoekje aan de HSG-schietavond in Haarlem. Aan de bar was het na afloop van het geknal heel gezellig!

Interesse gewekt?

Wie zichzelf als potentieel lid ziet of gewoon wat meer wil weten, kan contact opnemen met voorzitter Wim Kersten, 06-14473206.

▲ *Opgraving van Romeins-Bataafs aardewerk door het echtpaar De Raaf nabij de Stompe Toren in Spaarnwoude, 1951.*

en fluitist Frans Vester. Frans Vester vormde sinds 1947 een vast duo met de Heemstedse pianiste Miep van Luin, zus van zangpedagoge Coby Riemersma. De inrichting van de molen bestond uiteraard uit antiek meubilair uit huize De Raaf.

Het begon met een Jacobakannetje

Toen de familie De Raaf het kerkje in Spaarnwoude huurde, bleek dat er in de omgeving interessante scherven in de grond te vinden waren. Een boer was op dat moment bezig met het afgraven van zijn land. Dit was het begin van een nieuwe hobby van beiden. In 1951 begonnen ze serieus met het verkennen van de directe omgeving van het kerkje. Er werd veel 14de-eeuws Jacoba-aardewerk naar

boven gehaald, genoemd naar Jacoba van Beieren. In 1952 vond het echtpaar fragmenten van 16de- en 17de-eeuws aardewerk. Het zouden fragmenten zijn van vroeg-Nederlands majolica aardewerk (aardewerk met gekleurde decoraties op doorzichtig wit tinglazuur) en zogenaamde Wanfriedschotels (ook wel Werra-aardewerk genoemd: roodgebakken geglazuurd aardewerk met decoraties). Belangstellenden konden het aardewerk in het huismuseum bezichtigen na telefonische afspraak. Later groeven ze ook spullen op uit de Romeinse tijd en de jaren vóór Christus.

De dominee van de Hervormde Gemeente was erop tegen dat er om de hoek van het kerkje werd gegraven, want daar bevond zich een protestants kerkhof. Op andere plekken kwamen botten en schedels tevoorschijn. Daarvan zei

Historische namen voor nieuwe straten in Bennebroek

Martin Bunnik

Park Lokhorsterduin wordt de nieuwe naam van het terrein van GGZ inGeest in Bennebroek. Veel gebouwen zijn de afgelopen jaren leeg komen te staan. GGZ inGeest en de gemeente Bloemendaal gaan het terrein gedeeltelijk herontwikkelen voor woningbouw. Een speciale commissie boog zich over de namen voor de nieuwe straten.

▲ *Het voormalige administratiegebouw van GGZ inGeest in een parkachtig landschap.*

In 1924 kocht de Vereniging tot Christelijke Verzorging van Geestes- en Zenuwzieken het 59 hectare grote aaneengesloten duingebied Lokhorsterduin in Bennebroek en het Jan van Saanensduin in Hillegom, om daar een gesticht voor psychiatrische patiënten te realiseren. Het was jarenlang bekend onder de naam Stichting Vogelenzang, een naam die ontleend was aan het station Vogelenzang-Bennebroek, zodat de bezoekers wisten waar ze uit de trein moesten stappen. In de bosrijke

omgeving werden, naast twaalf paviljoens voor bijna duizend bewoners, ook een administratiegebouw, een kerk, werkplaatsen, een centrale keuken, een medisch centrum en een utiliteitsgebouw gebouwd. De meeste gebouwen werden ontworpen door de uit Oegstgeest afkomstige architect A.T. Kraan. De laatste jaren is veel bebouwing leeg komen te staan, door veranderde inzichten in de behandelwijze van psychiatrische patiënten.

Mysterieuze naam

We waren ook benieuwd waar de twee sokkels gebleven waren. In de *Leeuwarder Courant* staat in 1955 dat leerlingen van een lagere technische school een zonnewijzer hebben gemaakt, die is geplaatst op een voetstuk waarop de naam Simkinson staat. Niemand kon toen die mysterieuze naam verklaren. Wij wisten inmiddels beter. De zonnewijzer kwam te staan bij het gemeentehuis van Kollum. Een telefoontje naar het gemeentehuis maakte duidelijk dat de zonnewijzer tijdelijk op de gemeentewerf staat. We togen opnieuw naar Friesland, dit keer naar Kollum, waar we de sokkel aantroffen. De namen erop waren nog duidelijk te lezen: Simkinson aan de ene en Clifford aan de andere kant.

Een medewerkster wist ons te vertellen dat een identieke sokkel op een binnenplaatsje achter het gemeentehuis in Dokkum zou staan. En inderdaad, daar vonden we sokkel nummer twee, met ook daarop dezelfde twee namen.

► De sokkel op het binnenplaatsje achter het raadhuis van Dokkum.

► Aan de ene kant de naam Clifford.

Conclusie

We hebben veel plezier aan deze zoektocht beleefd. Hoe leuk is het om te speuren in archieven en oude krantenberichten, vooral als je daadwerkelijk vindt wat je zoekt!

Hoewel het bewijs niet honderd procent waterdicht is, durven we te zeggen dat de tuinvazen met hun voetstukken afkomstig zijn van het in 1836 gesloopte landgoed *Oostervecht* in Loenen, waar het echtpaar Simkinson-Clifford in het begin van de 18de eeuw woonde. Ze hebben in ieder geval niets met *De Hartekamp* te maken.

We vinden het jammer dat de vazen destijds van hun sokkels zijn gescheiden. Het feit dat ze op een pomp staan, doet afbreuk aan het origineel. De sokkels hebben op dit moment geen goede bestemming; ze staan wat achteraf op respectievelijk de gemeentewerf en op een binnenplaatsje.

► Aan de andere kant Simkinson.

Bronnen

www.openarchieven.nl
 www.dbnl.org
 www.cultureelerfgoed.nl
 www.buitenplaatsennederland.nl
 www.delpher.nl
 Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen
 Debie & Verkuijl, *Landschap Ontwikkelingsplan landgoed Terra Nova, Loenen aan de Vecht*, 2015, op: <https://docplayer.nl>

Met dank aan M. Schapers, Hartekamp Groep Heemstede, en F. Hylkema, T. Jongsma, S. Vellema van de gemeente Noardeast-Fryslân.

Inspiratie voor de HVHB Jaap Verschoor en Carla van der Stap

Ter gelegenheid van nummer 200 van *HeerlijkHeden* organiseerde onze vereniging op 17 mei een minisymposium over de verschillende manieren waarop je het verhaal over het verleden kunt overbrengen naar het publiek. Er waren sprekers van verschillende disciplines en hun bijdragen bieden niet alleen inspiratie voor de redactie van ons tijdschrift, maar ook voor de HVHB in z'n geheel.

► *Patrick Vlegels van het Noord-Hollands Archief: 'Educatie is een van onze taken'.*

Het minisymposium vond plaats in de Janskerk in Haarlem, de publieks- en tentoonstellingsruimte van het Noord-Hollands Archief. Na een welkomstwoord door onze voorzitter Wim Gohres vertelde Patrick Vlegels van het Noord-Hollands Archief over de werkzaamheden van het NHA: uiteraard het bewaren en verwerken van allerlei (historische) informatie, maar ook educatie maakt deel uit van het programma. Zo zijn er deze zomer twee tentoonstellingen die vrijwel naadloos aansluiten bij de actualiteit: de ene gaat over jongerenactivisme. Vandaag de dag gaat dat om spijbelen voor het klimaat of om protesten tegen het leenstelsel, maar dit activisme staat in een langere traditie van jongerenprotesten in de 20ste eeuw. De andere tentoonstelling gaat over

veertig jaar Patronaat, een van de tien grote poppodia in het clubcircuit van Nederland.

Mogelijke inspiratie voor de HVHB: sluit in HeerlijkHeden en andere activiteiten zo nu en dan aan op de actualiteit. Zoals Patrick Vlegels zei: 'De geschiedenis ligt op straat.'

Van oral history tot podcast

De volgende spreker was Arjen Nobel, onder meer hoofdredacteur van *Holland. Historisch Tijdschrift* en *Tijdschrift voor Geschiedenis*, en gespecialiseerd in publieksgeschiedenis. Hij stelde de vraag of het historische tijdschrift nog toekomst heeft. Gemiddeld gezien daalt het aantal abonnees – wat overigens niet voor *HeerlijkHeden* geldt! Maar hoe